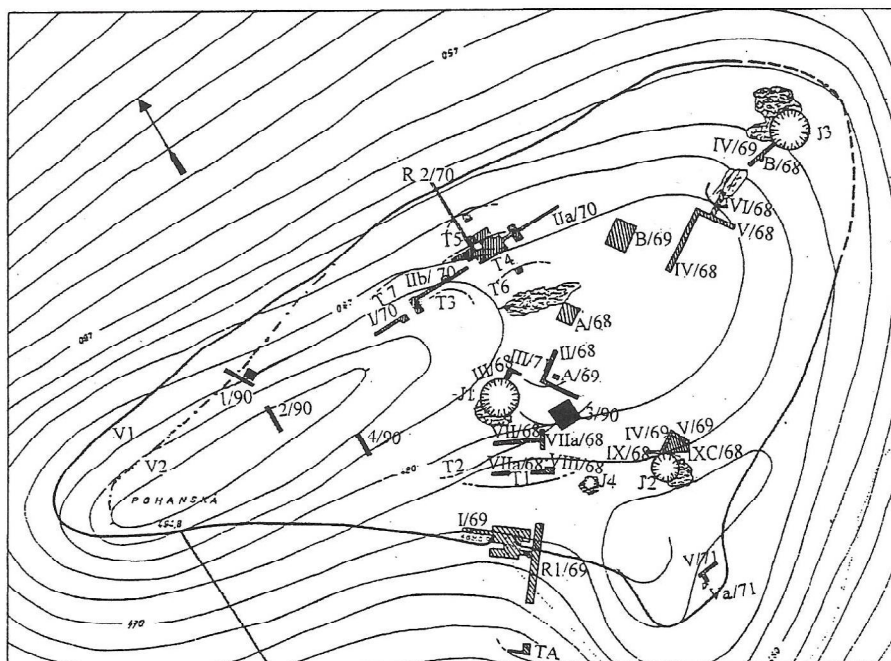

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM NA POHANSKEJ V PLAVECKOM PODHRADÍ ROKU 1990

Pamiatke Leva Zachara

KATARÍNA TOMČÍKOVÁ - JOZEF PAULÍK

S cieľom preskúmať keltské „hradisko“ na Pohanskej v Plaveckom Podhradí pokiaľ možno komplexne a tým odôvodniť definitívne zaradenie lokality do sústavy východoeurópskych oppíd urobil náš kolega Lev Zachar v roku 1990 na nálezisku menší, istým spôsobom opätovne zisťovací terénny výskum. Väčší výskum realizoval Archeologický ústav SNM na lokalite Pohanská už predtým, v rokoch 1968 – 1971. Po vedecko-informatívnych správach o nálezisku (Paulík 1970a, 1970b) sa samostatne spracovali tzv. železné depoty – svojrázny fenomén laténskeho nálezového fondu (Paulík 1970c) a celkové výsledky štvorročnej činnosti sa sprístupnili v monografii (Paulík 1976). Lokalita sa dala označiť vzhľadom na praveké (velatická kultúra) a včasnohistorické laténske osídlenie za bikultúrne nálezisko. Popri nepatrných nálezoch z iných vývojových úsekov sa zistilo na Po-

Obr. 1 Plavecké Podhradie, Pohanská. Rozloženie sond z výskumu v rokoch 1968 – 1971 (šrafované plochy) a v roku 1990 (plné plochy)

hanskej opevnené hradisko ľudu velatickej kultúry, ale ťažisko osídlenia bolo na nej až v dobe laténskej. Ako tretie „sídliskové úseky“ pristúpili na akropole stredoveké až novodobé opevňovacie práce s prechodným charakterom. Už dávnejšie sa vystihlo postavenie lokality v rámci východoeurópskych oppíd a význam Pohanskej v dobe laténskej azda najvýraznejšie dokladá konštatovanie K. Pietu, ktorý predpokladá, že po jej zániku niekedy na prelome prvej a druhej polovice 1. storočia pred Kr. prevzalo jej úlohu ďalšie keltské spoločensko-hospodárske centrum, zriadené neskôr na Bratislavskom hrade (Pieta, 1982, 36). V prítomnej práci sprístupňujeme materiál z obdobia keltského osídlenia lokality, ktoré bolo aj ťažiskom vedeckovýskumnej práce nášho kolegu Leva Zachara.

Sama Pohanská, konkrétne jej postavenie v celokeltskej spoločensko-hospodárskej štruktúre sa postupne dostávala do čoraz väčšieho záujmu L. Zachara, ktorý sa tiež osobne zúčastnil v posledných výskumných sezónach priamo na terénnych prácach, ba prispel i k niektorým rekonštrukciám už predtým odkrytých objektov mimoriadneho významu (brána a iné) (Paulík 1976, obr. 31, obr. 37). Hoci ťažiskom jeho vedeckého zamerania sa postupne stávala „keltská Bratislava“ (Zachar – Rexa 1988, 27n), stále viac si uvedomoval, že neskoršími zásahmi menej dotknuté oppidum v Plaveckom Podhradí sa môže stať po dôkladnejšom preskúmaní z mnohých stránok rovnocenným objektom k dávnejšie preskúmaným keltským oppidám. V istých súvislostiach sa s nimi i Pohanská už pri celkovom spracovaní nálezového fondu porovnávala (Paulík 1976, 178 n).

V súvisi s plánovaným viacročným výskumom na našej lokalite vychádzali i niektoré štúdie L. Zachara, v ktorých spresnil jednak nálezové horizonty na Pohanskej na základe výskytu spôn, jednak bližšie zhodnotil niektoré významnejšie artefakty (Zachar 1974, 63 n). Celkove však možno konštatovať, že k realizácii väčšieho výskumu na Pohanskej (jeho prvej, úvodnej časti) prispel najmä hromadný nález železných predmetov objaveným L. Wittekom v roku 1989 (34 kusov železných nástrojov, častí náradia a kovaní). Aj napriek plánovanému, miestami celoplošnému dlhodobému výskumu, s predchádzajúcim systematickým vymieraním sektorov s cieľom podať celkový charakter a význam náleziska (azda až po viacročnom výskume) boli v prvom roku (1990) terénne práce ovplyvnené práve objavením spomenutého pokladu. Jeho význam si L. Zachar plne uvedomoval, no spracovať ho, žiaľ, nestačil, autori tejto práce ho pripravujú podrobnejšie uverejniť a tiež na pamiatku L. Zachara v inej, obsiahlejšej štúdií. V ďalšom texte prinášame výsledky zistovacieho výskumu podľa poradia jednotlivých sond. Pri opise nálezových situácií uvádzame v krátkosti aj zistenia, respektíve významnejšie objekty aj pokiaľ ide o staršie velatické osídlenie lokality (sonda 4/90); ťažiskom príspevku je však sprístupnenie a stručné vyhodnotenie keltského nálezového materiálu. Už v úvode treba spomenúť, že veľké množstvo železných predmetov pochádza z povrchového zberu, realizovaného ako pred výskumnými prácami, tak i počas nich. Takto získané artefakty sa opíšu po vyhodnotení nálezových situácií v jednotlivých sondách.

Obr. 2 Plavecké Podhradie, Pohanská. Hromadný nález železných predmetov – depot IV/89

Terénne práce

Sonda 1/90

Počas výskumných prác, ktoré sa začali 18. 7. 1990 sa vyhlúbili štyri sondy, vytýčené zo spomenutého dôvodu ešte nie v rámci sústavy celolokalitných sektorov, ale v súvisi i s povrchovými nálezmi ojedinelých, prípadne na jednom mieste sústredených viacerých železných predmetov (obr. 1). Je pochopiteľné, že z tejto stránky prvoradú dôležitosť nadobudla sonda 1/90 (s plošnými rozmermi 16×2 m, neskôr doplnená bočným plošným odkryvom s rozmermi 4×4 m), priamo vyhlbená na mieste depotu IV/89 (obr. 2). Pretože o poklade a o jeho nálezových okolnostiach sa budeme zaoberať – ako sa to už spomenulo – na inom mieste, tu opíšeme v skratke iba základné výsledky, v podstate iba doplňujúce nálezové okolnosti depotu IV/89. Sú to: 1 – korekcia priebehu valu (opevnenia) v najvyššej, západnej tretine akropoly; 2 – určenie bližšej nálezovej polohy depotu IV/89; 3 – spôsob budovania keltskej hradby na týchto, relatívne najneprístupnejších miestach.

1. Novšie zameranie priebehu opevnenia pred výskumom v roku 1990 ukázalo, že priebeh na severnej a čiastočne i na južnej strane v západnej, najvyššej tretine akropoly bol odlišný od stavu, aký sa publikoval v dvoch predchádzajúcich prácach (Janšák 1928, obr. 1; Paulík 1976, príl. 2). Na obr. 1. je staršie zameranie priebehu valu označené ako V1 a mladšie, v predbežnej nálezovej správe L. Zachara označené ako V2 (obr.1). Situáciu sme si

v teréne doteraz neoverili: nie je vylúčené, že dávnejšie zameraný priebeh valu zachytáva rozmery staršieho velatického opevnenia a mladší, polohovo vyššie umiestnený priebeh zachytáva neskoršie velatické a stredolaténske opevnenie.

2. Priečnym rezom (sonda 1/90) v mieste nálezú depotu IV/89 (obr. 2) sa zistilo, že nálezoý celok bol zapustený do rampy keltských hradieb s hlinito-kamenistou štruktúrou, navršených podľa datujúceho keramického materiálu v strednej dobe laténskej.

3. Konštrukcia opevnenia z mladšej doby bronzovej a zo záverečnej fázy strednej doby laténskej (stupeň LT C2) boli v podstate zhodné s konštrukciami, ktoré sa zistili pri vchode do opevnenia velatického hradiska, respektíve akropoly keltského oppida. Staršie opevnenie malo drevozemné roštovité jadro a laténske hradby „pozostávali z nasucho kladeného čelného kamenného múru, spevneného do podložia zvisle zapustenými drevenými kolmi“. Pevnosť hradieb bola z vnútornej strany zosilnená spomenutou šikmou rampou zo starších kultúrnych vrstiev a v nej bol v hĺbke 25 cm objavený aj vzácny depot IV/89. Ako zo sondy 1/90, tak aj z ďalších troch sond sa získaný materiál opíše v tomto poradí: železné predmety, keramika.

Opis nálezov

Fragment plochého, z črepa vyrobeného praslena kruhového tvaru, sivohnedej farby. Rozmery: 3,9 × 1,8 cm (evid. č. AP 62 030). Tab. V: 1.

Črep okrajový z hrncovitej nádoby s von zosilneným ústím, svetlookrovej farby. Rozmery: 3,8 × 2 cm (evid. č. AP 62 046). Tab. V: 2.

Črep okrajový z hrncovitej nádoby so zosilneným ústím, sivej farby. V hline prímes grafitu. Rozmery: 7,4 × 2,1 cm (evid. č. AP 62 034). Tab. V: 3.

Črep okrajový z fľašovitej nádoby s von vyhnúťm ústím, sivohnedej farby. Rozmery: 5,6 × 4,1 cm (evid. č. AP 62 032). Tab. V: 4.

Črep z tela zvisle hrebeňovanej hrncovitej nádoby, sivej farby. Rozmery: 2,6 × 3,1 cm (evid. č. AP 62 035). Tab. V: 5.

Črep z tela hrncovitej nádoby, sivej farby. V hline prímes grafitu. Rozmery: 4,1 × 3,3 cm (evid. č. AP 62 047). Tab. V: 6.

Črep z tela zvisle hrebeňovanej situlky s prímesou grafitu v hline, svetlosivej farby. Rozmery: 2,8 × 2,8 cm (evid. č. AP 62 340). Tab. V: 7.

Črep z tela zvisle hrebeňovanej hrncovitej nádoby, sivohnedej farby. Rozmery: 2,5 × 3, 4 cm (evid. č. AP 62 036). Tab. V: 8.

Črep okrajový z nádoby s von vyhnúťm zosilneným okrajom, sivohnedej farby. Na stenách črepu stopy po vytáčaní na kruhu. Rozmery: 2,1 × 2 cm (evid. č. AP 62 314). Tab. V: 9.

Črep z tela zvisle hrebeňovanej tenkostennej situlky s prímesou grafitu, sivej farby. Rozmery: 3 × 3,3 cm (evid. č. AP 62 389). Tab. V: 10.

Črep okrajový z hrncovitej nádoby so zosilneným ústím, sivej farby. V hline prímes grafitu. Rozmery: 3,3 × 2,1 cm (evid. č. AP 62 033). Tab. V: 11.

Sonda 2/90

S cieľom spresnenia nálezovej situácie sa vyhlbila pozdĺžna sonda s plošnými rozmermi 12 × 2 m. V hĺbkach 30 – 40 cm sa nachádzal miestami skalistý podklad Pohanskej a pomerne slabé zastúpenie črepového materiálu z oboch hlavných sídliskových období (získaného bez možnosti stratigrafického zachytenia: laténske črepy sa nachádzali až na kamennom podklade), čo dovoľuje vysloviť domnienku, že povrch akropoly bol v týchto miestach azda intencionálne vyrovnávaný. Takáto úprava terénu najvyššej polohy akropo-

ly svedčí azda okrem iného aj o už dávnejšie známom kultovom charaktere náleziska (možnosť realizácie vyhranených obradov v súvisi s kultom konkrétnych božstiev).

Opis nálezov

Črep z tela tenkostennej nádoby s prímiesou grafitu. Rozmery: 3,7 × 2,5 cm (evid. č. AP 62 400).

Sonda 3/90

Pri výskumných prácach sa, pochopiteľne, plne rešpektovali už prv zavedené termíny pre detailnú terénnu konfiguráciu na Pohanskej. Jednotlivé umelé, respektíve prírodné útvary vystihujúca terminológia (plateau, terasa, trojskálie a iné) sa mala uplatniť aj v záverečnom sprístupnení mnohoročného, žiaľ, nerealizovaného výskumu; dostala sa však už i do predbežnej správy L. Zachara o výskume v roku 1990. Píše sa v nej: „sondou 3/90 sa mal zistiť charakter terénnych úprav v priestore plateau 1 na akropole oppida (obr. 1: 3/90)“ (č. predbežnej nálezovej správy 23/91). Sama sonda mala štvorcový pôdorys s plošnými rozmermi 9 × 9 m (obr. 3). Miestami tvoril skalnatý podklad priam súčasný povrch lokality, miestami sa nachádzali v sonde akoby umelé, nepravidelné menšie vyhlbeniny bez možnosti ich bližšieho chronologického a kultúrneho zaradenia. Isté koncentrácie laténskych črepov, prípadne aj niektoré nálezy železných predmetov by poukazovali azda aj v prípade tejto sondy na terasovitú úpravu terénu v dobe laténskej.

Opis nálezov

Fragment čepele železnej sekerky. Rozmery: zachov. dl. 8,2 cm, v. 5,5 cm (evid. č. AP 62 275). Tab. I: 1.

Klinec železný s pologuľovitou hlavičkou a hraným telom, ktoré je hákovito zahnuté. Rozmery: dl. 3,2 cm (evid. č. AP 62 273). Tab. I: 2.

Botka železná, pravdepodobne z oštepú, s kónickým tufajkovitým telom a bočným upevňovacím trňom, ktorý je upevnený v stene tufajky, na stene tufajky šev. Rozmery: dl. 5,2 cm, Ø ústia vonkajší 1,8 cm (evid. č. AP 62 274). Tab. I: 3.

Črep okrajový zo situly s von zosilneným ústím. Druhotne prepálený, tehlovočervenej farby. Rozmery: 4,1 × 3,5 cm (evid. č. AP 62 409). Tab. VI: 1.

Črep z tela hrubostennej zvisle hrebeňovanej zásobnice z grafitovej hliny, sivej farby. Rozmery: 4,4 × 3,7 cm (evid. č. AP 62 460). Tab. VI: 2.

Črep okrajový zo súdkovitej nádoby alebo pohára, sivej farby. Rozmery: 4,5 × 3 cm (evid. č. AP 62 456). Tab. VI: 3.

Črep okrajový, druhotne prepálený zo situlky s von zosilneným ústím, tehlovočervenej farby. Rozmery: 3 × 2,6 cm (evid. č. AP 62 408). Tab. VI: 4.

Črep okrajový zo súdkovitej nádoby. Jemne plavená hlina, svetlosivá farba. Rozmery: 3,1 × 2,3 cm (evid. č. AP 62 454). Tab. VI: 5.

Črep okrajový z kónickej tenkostennej misky s mierne dovnútra oblúkovoite prehnutým ústím, sivohnedej farby. Rozmery: 4,5 × 3,3 cm (evid. č. AP 62 457). Tab. VI: 6.

Črep okrajový, sekundárne prepálený zo situlovitej nádoby s von zosilneným ústím, svetle tehlovočervenej farby. Rozmery: 3,4 × 3,9 cm (evid. č. AP 62 453). Tab. VI: 7.

Črep z tela zvisle hrebeňovanej situly. V hline prímies grafitu, sivá farba. Rozmery: 5,5 × 4,1 cm (evid. č. AP 62 412). Tab. VI: 8.

Črep z tela zvisle hrebeňovanej situlky, hnedosivej farby. Rozmery: 3,5 × 2,7 cm (evid. č. AP 62 434). Tab. VI: 9.

Črep z rozhrania dna a tela nádoby z grafitovej hliny. Farba povrchu svetlohnedá, lom črepu sivý. Rozmery: 3,4 × 3,2 cm (evid. č. AP 62 458). Tab. VI: 10.

Črep okrajový zo situlovitej nádoby s von zosilneným dovnútra odsadeným ústím, tmavohnedej farby. Rozmery: 4,5 × 2,1 cm (evid. č. AP 62 455). Tab. VII: 1.

Črep z tela zvisle hrebeňovanej situly. V hline prímes grafitu, sivá farba. Rozmery: 2,9 × 2,2 cm (evid. č. AP 62 411). Tab. VII: 2.

Črep okrajový zo situlovitej nádoby so zosilneným zaobleným ústím, svetlosivej farby. Rozmery: 3,6 × 2,4 cm (evid. č. AP 62 463). Tab. VII: 3.

Črep z tela zvisle hrebeňovanej hrncovitej nádoby z grafitovej hliny, sivej farby. Rozmery: 5,6 × 5,8 cm (evid. č. AP 62 461). Tab. VII: 4.

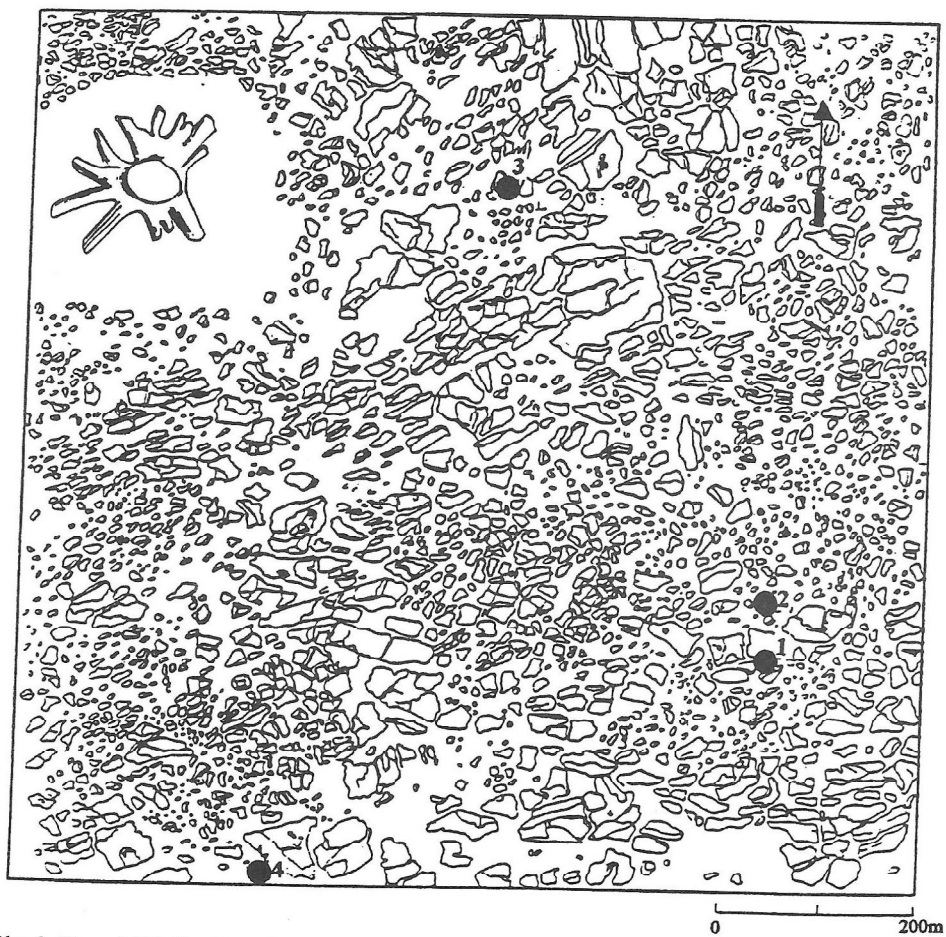
Črep z hrdla väzovitej nádoby s horizontálnou hranou, sivej farby. Rozmery: 4,9 × 6,5 cm (evid. č. AP 62 415). Tab. VII: 5.

Črep z tela zvisle hrebeňovanej situly. V hline prímes grafitu, hnedosivá farba. Rozmery: 4 × 3,4 cm (evid. č. AP 62 410). Tab. VII: 6.

Črep okrajový zo situlky so zosilneným zaobleným okrajom, hnedosivej farby. Rozmery: 5,4 × 2,5 cm (evid. č. AP 62 433). Tab. VII: 7.

Črep z rozhrania dna a tela nádoby z jemne plavenej hliny, svetlosivej farby. Rozmery: 5 × 3,3 cm (evid. č. AP 62 459). Tab. VII: 8.

Črep z tela nádoby z jemne plavenej hliny s dvojicou horizontálnych rýh na povrchu, svetlej až tehlovo-červenej farby. Rozmery: 6,4 × 6 cm (evid. č. AP 62 462). Tab. VII: 9.

Obr. 3 Plavecké Podhradie, Pohanská. Pôdorys sondy 3/90 s nálezmi fragmentov militárií: 1 – fragment sekerky, 2 – botka, 3 – klinec zo štítu, 4 – úlomok bronzového krúžku (mladšia doba bronzová)

Sonda 4/90

Cieľavedomosť získať aj vlastným výskumom základné poznatky o lokalite pred jej plánovaným komplexným preskúmaním podmienila i voľbu polohy poslednej sondy v roku 1990. Zatiaľ čo sonda 1/90 sa vyhlbila v nadväznosti na objav depotu IV/89 a dve ďalšie (2/90, 3/90) sa odkryli s cieľom preskúmať podrobnejšie väčšie, pomerne rovné plochy (na ktorých sa nedá vylúčiť ani existencia laténskych zrubových stavieb), sondou 4/90 sa mala overiť nálezová situácia na výškovo nerovnakom teréne akropoly. Sonda pretiahnutého obdĺžnikového tvaru s rozmermi 10 × 2 m sa vyhlbila priečne na svahovité klesanie najvyššieho priestoru na akropole. Nepatrné zastúpenie laténskych nálezov v sonde ukázalo, že v niektorých prípadoch v podobných polohách nemožno rátať so súvislejším laténskym osídlením; zato nálezová situácia na jednom mieste (objekt 1/90) poukázala priam na výrobu bronzovej industrie v mladšej dobe bronzovej na lokalite. Hoci v prítomnej práci sa zameriavame na hodnotenie osídlenia z doby laténskej, vzhľadom na význam výrobného objektu prvého svojho druhu na Pohanskej uvádzame už na tomto mieste jeho stručnú charakteristiku, a to slovami samého autora výskumu L. Zachara: „v sonde 4/90 sa podarilo zachytiť nepravidelný vaničkovitý objekt vyplnený hnedastou piesčito-ílovitou svahovou zeminou, premiešanou mazanicou so stopami prepálenia, drobnými zlomkami vápencových kameňov a tiež fragmentom a celým exemplárom kovolejárskej formy. Objekt 1/90 v sonde zapustený do vápencového podlažia, respektíve svahovej sute na podlaží akropoly, možno na základe nálezov a stratigrafickej situácie interpretovať predbežne ako zvyšok nejakého objektu, zrejme remeselníckeho charakteru“.

Uvedenou charakteristikou objektu 1/90 sa i končí dvojstranová predbežná nálezová správa L. Zachara o výskume v roku 1990, o ktorú sme sa popri ďalších údajoch v odbornom denníku opierali v našom príspevku. Podľa ostatných prameňov (terénna dokumentácia, odborný denník) možno nálezovú situáciu pri objekte 1/90 osvetliť i z ďalších stránok.

Objekt mal spočiatku na povrchu podľa rozloženia drobného kamenia sfaby nepravidelný štvoruholníkový pôdorys asi 1,9 × 1,8 m a smerom nadol sa táto rozmerová dispozícia začala strácať. Na dne mierne kotlovitej jamy už vaničkovitého pôdorysu, v hĺbkach 20 – 30 cm sa popri úlomkoch škváry, prepálenecj mazanice a dvoch bronzových ihliel našli i spomenuté kamenné kadruby. Nálezový celok sa dá hodnotiť ako súčasť väčšieho výrobného komplexu, pozostávajúceho pravdepodobne z viacerých objektov súvekeho bronziarstva, vrátane i tavebných pecí. Jeho zánik možno dať do súvisu so zánikom samotného hradiska (odchodom jeho velatického obyvateľstva na prelome 2. a 1. tisícročia pred Kr.). Nálezová situácia v ňom je v súlade s celkovým zánikovým horizontom v tomto období: objekt bol úmyselne znehodnotený a opustený.

Opis nálezov

Okrajový črep z nádoby, sivohnedej farby.

Črep z rozhrania dna a tela hrncovitej nádoby so zvisle hrebeňovaným povrchom, hnedosivej farby.

Črepy z tiel nádob rôznej veľkosti.

Povrchový zber

Ako sme to už v úvode spomenuli prevažná väčšina železných predmetov sa získala pred a počas výskumu povrchovým zberom. Nálezy predstavujú popri obsahu depotu IV/89 druhý hlavný „súbor“ železnej industrie.

Opis nálezov

Fragment železného plechu so stopami po kutí. Rozmery: dĺ. 4,1 cm, max. hr. 0,3 cm (evid. č. AP 62 244). Tab. I: 4.

Fragment železnej svorky, pásovej so zvyškami ramienkovite zahnutých koncov. Rozmery: dĺ. 7,2 cm, š. 0,8 cm (evid. č. AP 62 246). Tab. I: 5.

Nôž železný na dlabanie s polooblúkovite prehnutou čepeľou a s temer pravouhlo voči ostriu nasadenou úzkou bázou rukoväte, na ktorej je záchytný kruhový otvor a kolmo ohnutý trň pre nasadenie poriska. Rozmery: dĺ. 19,2 cm (evid. č. AP 62 272). Tab. I: 6.

Kovanie železné, ploché pásové, v priereze plytko prehnuté. Rozmery: dĺ. 22 cm, max. š. 3,6 cm (evid. č. AP 62 270). Tab. I: 7.

Kovanie železné, pásové, ploché. Rozmery: dĺ. 30 cm, max. š. 2,8 cm (evid. č. AP 62 271). Tab. I: 8.

Fragment jednodielnej zápony, železnej s plochým štítkovým telom a hákom. Rozmery: dĺ. 4 cm, max. š. 2 cm (evid. č. AP 62 252). Tab. II: 1.

Uško závesné z tanierovitej nádoby zo železa so zvyškom pásovej pripevňovacej plôšky s bronzovým (?) nitom. Rozmery: v. 4 cm, dĺ. 4,7 cm (evid. č. AP 62 241). Tab. II: 2.

Fragment pásovej pripevňovacej plôšky zo železného plechu s bronzovým (?) nitom v strede. Rozmery: dĺ. 2,3 cm, š. 1,4 cm (evid. č. AP 62 242). Tab. II: 2a.

Fragment krúžku, železného z dutého plechu s kruhovým prierezom a náznakmi šva na vnútornej strane. Rozmery: Ø tela krúžku 0,5 cm, dĺ. úlomku 5,1 cm (evid. č. AP 62 263). Tab. II: 3.

Fragment spony, železnej s pripojenou nečlencnou pätkou (tzv. stredolaténska schéma). Svorka pätky manžetovite profilovaná. Rozmery: dĺ. 8,6 cm (evid. č. AP 62 261). Tab. II: 4.

Fragment asymetrického vinutia spony, železnej (tri závit vľavo, štyri závit vpravo) s hornou vonkajšou tetivou a ihlou. Rozmery: dĺ. 4 cm (evid. č. AP 62 262). Tab. II: 5.

Pinzeta železná s vývalkovite profilovanou trňovitou rukoväťou, oddelenou od dvojice záchytných líšt. Rozmery: dĺ. 6,2 cm (evid. č. AP 62 264). Tab. II: 6.

Závlačka železná s plochým krúžkovým uškom a oblúkovito zvlňeným telom štvorcového prierezu; uško oddelené od tela ryhami. Rozmery: dĺ. 11,2 cm (evid. č. AP 62 267). Tab. II: 7.

Kovanie železné, ploché, zakončené nepravidelne tvarovaným uškom, cez ktoré je prevlečená závlačka. Rozmery: celková dĺ. vystretého kovania so závlačkou 19,2 cm, š. plochého kovania 2 cm (evid. č. AP 62 268). Tab. III: 1.

Svorka železná pásová s oblúkovite prehnutým telom a ramienkovite zahnutými hrotitými koncami. Rozmery: dĺ. 14,5 cm, max. š. 0,8 cm (evid. č. AP 62 243). Tab. III: 2.

Fragment svorky železnej, pásovej s ramienkom. Rozmery: dĺ. 11,5 cm, max. š. 0,8 cm (evid. č. AP 62 248). Tab. III: 3.

Fragment svorky železnej, pásovej s ramienkami. Rozmery: dĺ. 4,2 cm, max. š. 0,8 cm (evid. č. AP 62 250). Tab. III: 4.

Fragment svorky železnej, pásovej s ramienkom. Rozmery: dĺ. 6,9 cm, max. š. 1,1 cm (evid. č. AP 62 259). Tab. III: 5.

Fragment tela svorky železnej, pásovej. Rozmery: dĺ. 5,9 cm, max. š. 1,1 cm (evid. č. AP 62 260). Tab. III: 6.

Fragment svorky železnej, pásovej. Rozmery: dĺ. 4,3 cm, max. š. 1,1 cm (evid. č. AP 62 254). Tab. III: 7.

Fragment železnej, pásovej svorky. Rozmery: dĺ. 4,2 cm, max. š. 0,6 cm (evid. č. AP 62 257). Tab. III: 8.

Svorka železná, pásová s mierne prehnutým telom a hrotitými ramienkami. Rozmery: dĺ. 8,3 cm, max. š. 0,9 cm (evid. č. AP 62 258). Tab. III: 9.

Fragment svorky železnej, pásovej s hrotitým šikmo prehnutým ramienkom. Rozmery: dĺ. 2,6 cm, max. š. 0,9 cm (evid. č. AP 62 256). Tab. IV: 1.

Fragment svorky železnej, pásovej s hrotitým koncom zahnutým do očka. Rozmery: dĺ. 7,1 cm, max. š. 1,5 cm (evid. č. AP 62 245). Tab. IV: 2.

Fragment svorky železnej, pásovej s hrotitým ramienkom zahnutým do uška. Rozmery: dĺ. 2,6 cm, max. š. 0,7 cm (evid. č. AP 62 255). Tab. IV: 3.

Fragment svorky železnej, pásovej so zvyškami ramienok. Rozmery: dĺ. 7,3 cm, max. š. 0,7 cm (evid. č. AP 62 253). Tab. IV: 4.

Fragment svorky železnej, pásovej s ramienkom šikmo zahnutým. Rozmery: dĺ. 6,2 cm, max. š. 0,6 cm (evid. č. AP 62 249). Tab. IV: 5.

Fragment svorky železnej, pásovej. Rozmery: dĺ. 5,8 cm, max. š. 0,7 cm (evid. č. AP 62 251). Tab. IV: 6.

Fragment svorky železnej, pásovej so zvyškom ramienkovite prehnutého hrotitého konca. Rozmery: dĺ. 6,5 cm, max. š. 0,8 cm (evid. č. AP 62 247). Tab. IV: 7.

Klinec železný s plochou nepravidelnou hlavičkou a hákovito zahnutým telom. Rozmery: dĺ. 3,1 cm (evid. č. AP 62 266). Tab. IV: 8.

Klinec železný s plochou kruhovou hlavičkou a hákovito zahnutým telom. Rozmery: dĺ. 2,9 cm (evid. č. AP 62 265). Tab. IV: 9.

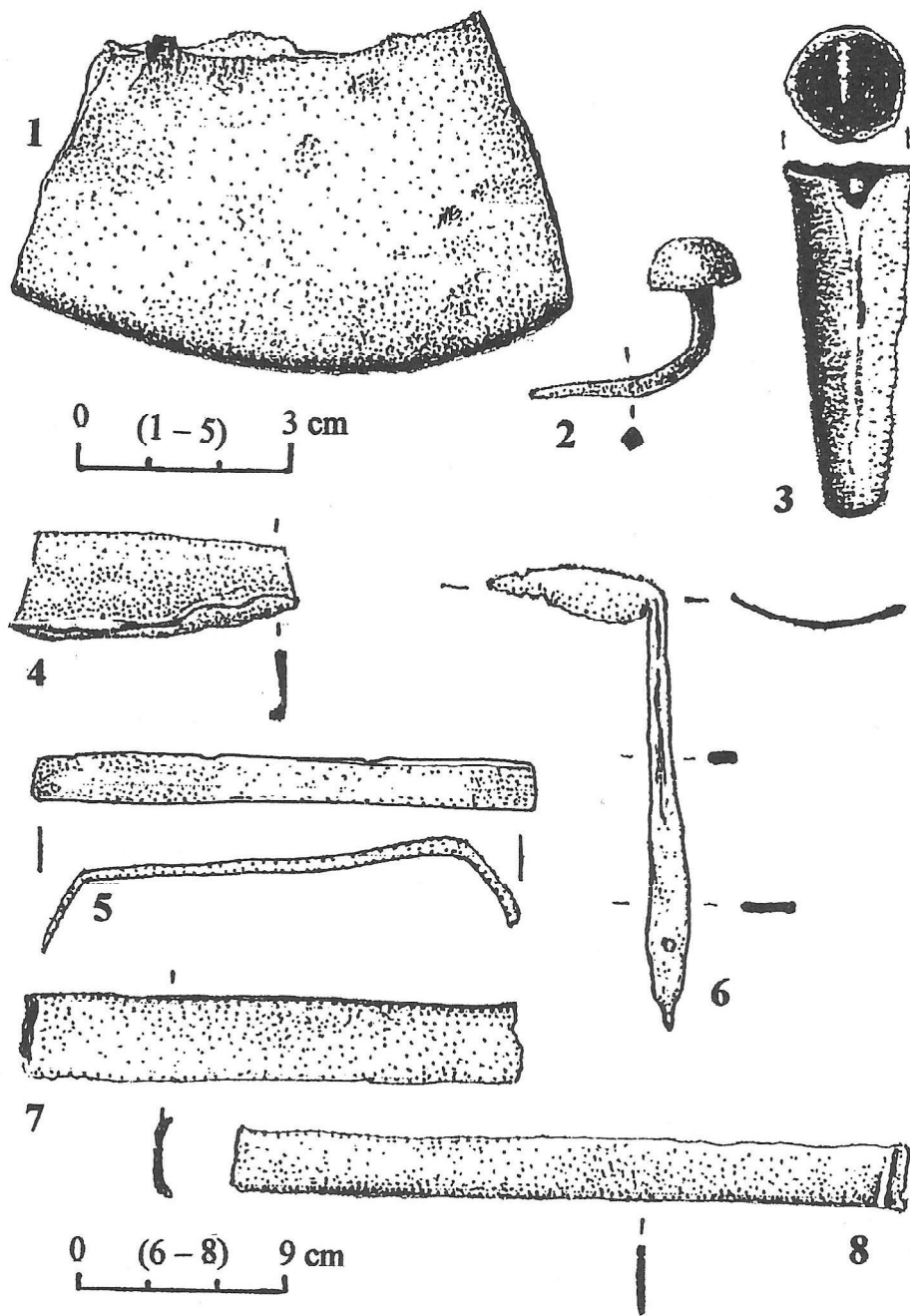
Svorka železná pásová s mierne oblúkovito prehnutým telom a ramienkovite zahnutými hrotitými koncami, jedno ramienko vystreté. Rozmery: dĺ. 33,5 cm (evid. č. AP 62 269). Tab. IV: 10.

Vyhodnotenie materiálu

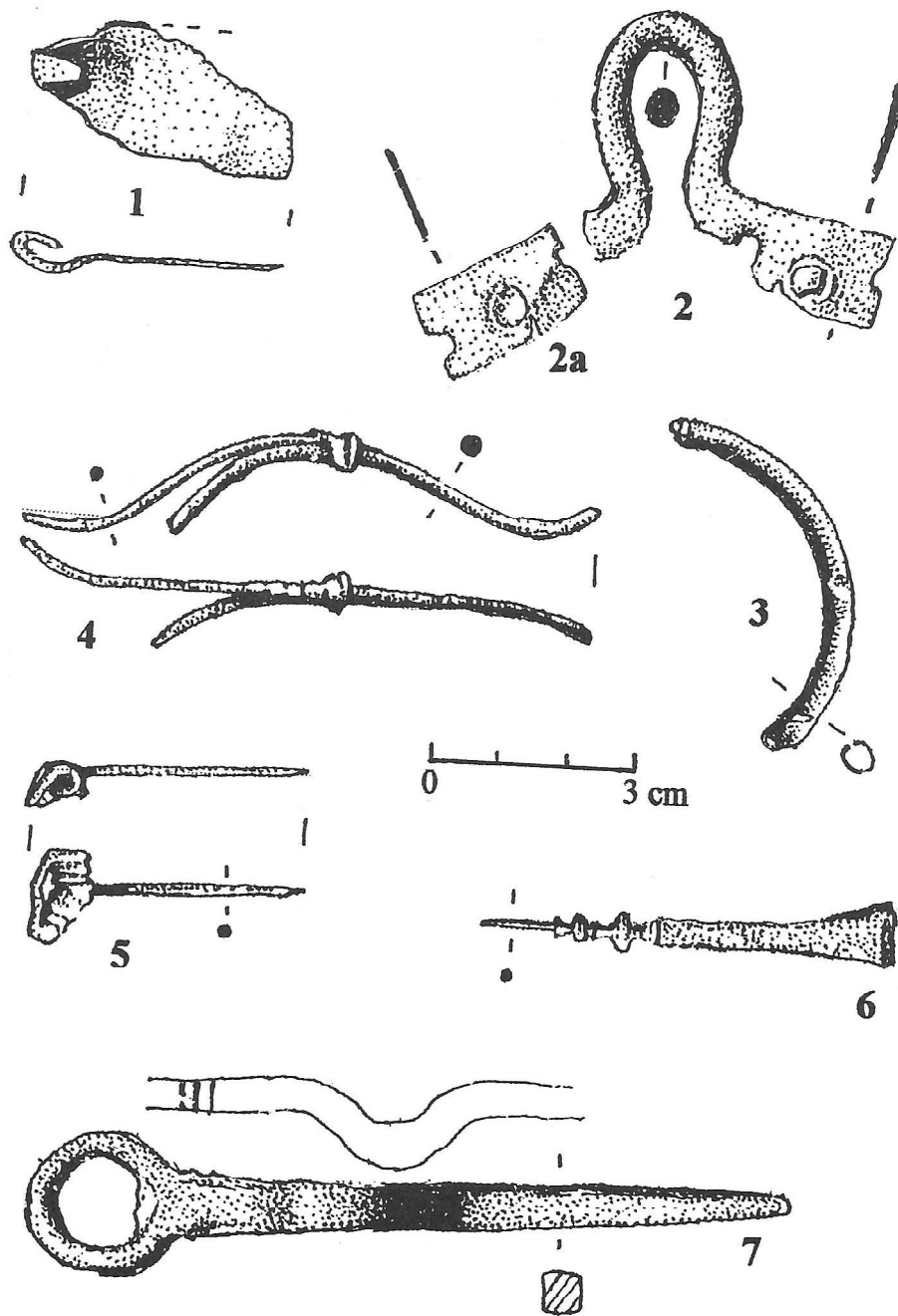
Železné predmety

Pomerne veľká skupina povrchovým zberom získaného železného materiálu sa dá, čo do pôvodnej funkcie rozdeliť do niekoľkých podskupín s nerovnakým zastúpením jednotlivých, funkčne rozdielných predmetov. Najčastejšie sa vyskytli v rôznom stupni zachovania a zrejme pôvodne s rôznym uplatnením (spájanie drevených, respektíve keramických nádob, dreveného vnútorného zariadenia, korieb, vozov a iné) tzv. pásové svorky (tab. I: 5, 7, 8; tab. III: 2–9, tab. IV: 1–7, 10). Popri „celých“ exemplároch svedčiacich azda o tom, že artefakt, na ktorom sa uplatnili (drevo, koža a iné) sa postupne rozpadol (tab. III: 2, 9), vyskytli sa tiež akoby násilne roztvorené svorky (tab. I: 5; III: 5; IV: 4, 10). Najväčšiu časť tohto druhu nálezov však predstavujú – azda to tak môžeme nazvať – tzv. polosvorky. Sú to pásiky iba s jedným koncovým zahnutím (zalomením), ktoré mohli mať v niektorých prípadoch už pôvodne takýto tvar, zväčša však ide zrejme o neúplné fragmenty svoriek (tab. III: 4; IV: 1–3, 5). Napokon niektoré svorky tohto charakteru nemožno zaradiť ani do jednej z dnes zastúpených foriem na lokalite, či už ide o pôvodne neporušené alebo istým spôsobom zdeformované výrobky. Sú to hrubšie alebo tenšie pásiky z tiel svoriek (tab. III: 6–8; IV: 6, 7), ktoré ako fragmenty tohto typu nálezov označil a opísal už Lev Zachar.

S pásikovými svorkami a príbuznými výrobkami, pri ktorých ich funkčné použitie iste záviselo od veľkosti, tvaru, hrúbky a spôsobov zahnutia koncov sa v tomto príspevku nemôžeme podrobnejšie zaoberať, avšak ich celkový význam na Pohanskej spočíva najmä v tom, že analogické výrobky sa našli počas predchádzajúceho výskumu v každom odkrytom sídliskovom objekte (Paulík 1976, 146). Najviac ich bolo v objekte 1/68 (Paulík 1976, tab. XLVI: 1–3, 5, 6, 8), pričom možno vyzdvihnúť ako ich rôznorodosť, tak i tvarovú príbuznosť s niektorými tu sprístupnenými svorkami. Doplnenie keltského železiarstva týmto druhom výrobkov svedčí v uvedenej súvislosti s nálezovým stavom v predchádzajúcom výskume prinajmenej o väčšej intenzite jej osídlenia a pokiaľ ide o zachovanosť niektorých svoriek (tab. I: 5; III: 9), tá sa dá zosúladiť azda s predpokladom, že samu lokalitu po jej opustení väčšinou obyvateľstva bránila pred nepriateľom iba menšia posádka: svorky sa zachovali v celosti po rozpadnutí menšieho počtu používaných (už predtým opravovaných) keramických alebo iných výrobkov. Pokiaľ ide o konkrétne doklady spájania keramiky železnými svorkami, dajú sa uviesť pri okrajoch prevrátené fragmenty rôznej, najmä však grafitovej keramiky (pri otvoroch sa nachádzajú stopy hrdze). Pri jemnejších keramických

Tab. I Železné predmety. 1-3 – fragmenty militárií v sonde 3/90; 4-8 – povrchový zber

Tab. II Železné predmety – povrchový zber

výrobkoch sa realizovalo spájanie fragmentov bronzovými svorkami, čo na Pohanskej dokladá takáto oprava ojedinelej maľovanej nádoby (Paulík 1976, 167, obr. 49).

Svorky a svorkovité artefakty (hranaté, otvorené objímky) sa ako menej významný, iné výrobky doplnujúci materiál v celkových prehľadoch o keltskom osídlení tej-ktorej lokality zvyčajne nepublikujú, zato v podrobnejších monografiách a v niektorých článkoch sa uviedli už aj na iných lokalitách (Jansová 1986, tab. 24: 23, tab. 38: 13, tab. 40: 22, tab. 61: 2, tab. 78: 11).

Pri komplexnom spracovaní stredočeských oppíd sa v rámci keltského železiarstva (135 rôznych vykovaných predmetov) uvádza i štatistický výskyt svoriek. Celkový počet takýchto doplnkových výrobkov na Pohanskej sa približuje k počtu na známych oppidách Závist a Hrazany (nad 50 kusov – Drda – Rybová 1997, 96, tab. I: 77). Je isté, že svorky, pri ktorých sme naznačili isté spôsoby aplikácie bude treba v budúcnosti podrobnejšie spracovať, pretože niektoré fragmentárne zachované svorkovité výrobky tvorili pôvodne pravdepodobne aj na iných oppidách súčasť celkom odlišných železných artefaktov (nákrčné okovy – pozri nižšie).

Druhú, relatívne početnejšiu podskupinu tvoria v materiále, ktorý sa získal povrchovým zberom súčiastky odevu. Pozostávajú z fragmentu jednoduchej štítovej zápony (tab. II: 1), z dvoch neúplných spôn (tab. II: 4, 5) a z jednej polovice pomerne malého dutého plechového náramku (?) s nezachovaným organickým jadrom (tab. II: 3). Pôvodný vzhľad zápony sa dá rekonštruovať na základe dvoch úlomkov z tvarovo analógickej, už prv objavenej zápony (Paulík 1976, tab. XLV: 6) a hoci sa pri tomto výrobku predpokladá cudzia proveniencia, možno azda takéto nanajvyš jednoduché železné zápony dať do súvisu so súvekým kováčskym odevom. Svoju, tak isto fragmentárnu analógiu má tento druh jednoduchých odevných doplnkov v Závisti (Motyková a kol. 1976, tab. V: v hornom rade v strede). Niektoré z takýchto zápon boli symetricky perforované (Artner 1998 – 1999, tab. 37: 474). Je veľmi pravdepodobné, že v úlomkovitom železnom materiále, najmä na oppidách sú takéto zápony početnejšie zastúpené, čím sa nepriamo dokazuje aj samotná kováčska výroba.

Pokiaľ ide o fragmenty dvoch spôn, zachovanejšia z nich (tab. II: 4) má stredolatensku konštrukciu, v čom je zhodná s niektorými, tak isto už prv objavenými exemplármi (Paulík 1976, 172) a menej zachovaná spona (tab. II: 5) má príbuzné závitové pruženie, s pružením striebornej, tak isto už pri staršom výskume objavenej spony (Paulík 1976, 172, tab. XLVII: 4). Rámcovo aj týmito sponami sa potvrdzuje už z literatúry známe datovanie keltského osídlenia na Pohanskej s ťažiskom v závere strednej doby laténskej. S chronologickým postavením niektorých spôn z Pohanskej v širšom zemepisnom rámci sa zaoberal už L. Zachar (1974, 88, tab. X: 3). Najnovšie hodnotí súbor takýchto spôn z oppida v Trenčianskych Bohuslaviciach I. Bazovský (2003, 124n). V rámci stratigrafie stavebných fáz na západnejších oppidách, konkrétne na oppide v Hrazanoch možno uviesť pri sponách paralelné tvary s prvou, respektíve druhou stavebnou fázou (Drda – Rybová 1998, 133, obr. na s. 133: 6).

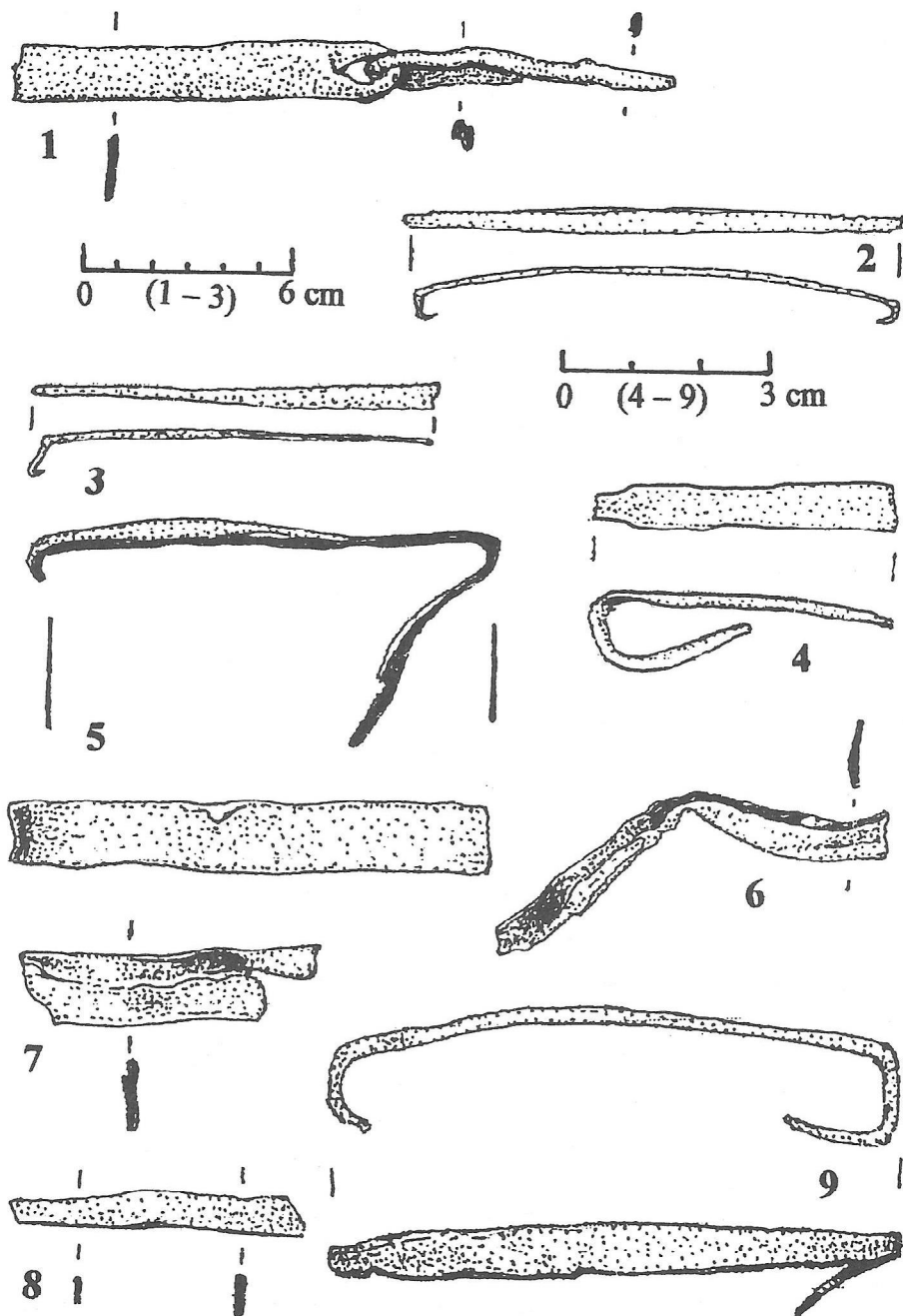
Ojedinelým reprezentantom svojráznej podskupiny železných výrobkov (hygienické predmety) predstavuje polovica železnej pinzety s bohato profilovanou (barokizujúcou) záchytnou tyčinkou (tab. II: 6). Svojim jemným vyhotovením sa pripája k časti otvoreného náramku z terasy TD/70 (Paulík 1976, 157, tab. XLII: 6). Ukazuje sa, že šperkári, majstri na výrobu súvekých spôn, vyhotovovali v jednotnom, štýlovo nezameniteľnom podaní aj ďalšie, rovnakú šikovnosť si vyžadujúce súbory ozdobných a úžitkových predmetov.

Pri porovnaní spomenutej „kováčskej“ zápony s bohato tvarovanými bronzovými záponami stredolaténskej proveniencie z rôznych lokalít (Chotín, Holiare – Ratimorská 1981; Filip 1995, 91, obr. 28) a rovnako pri porovnaní našej, aj z umeleckej stránky hodnotnej a dokonalo vyhotovenej pinzety s jednoduchými „ľudovými“ formami pinziet (Pieta 1996, tab. V: 1) sa vynárajú prinajmenej dve, svojim sociálnym postavením rozdielne spoločenské skupiny, pre ktoré sa zhotovovali účelovo rovnaké, ale svojou hodnotou značne rozdielne artefakty. Na základe nerovnakej hodnoty obetných darov – milodarov na kolektívnom kultovom pohrebisku v Liptovskej Mare usúdil K. Pieta, oprávnené, na trojstupňové zloženie keltskej spoločnosti, pozostávajúce z roľníckej, remeselníckej a vyššej vládnucej spoločenskej vrstvy (Pieta 1996, 79n). Ním zachytená situácia v okrajovej sfére keltskej civilizácie (púchovská kultúra) sa vyhranila v keltskej spoločnosti už prv, čo sa prejavilo ako v typológii odevov (ich doplnkov), tak i v používaní viac alebo menej hodnotných hygienických potrieb.

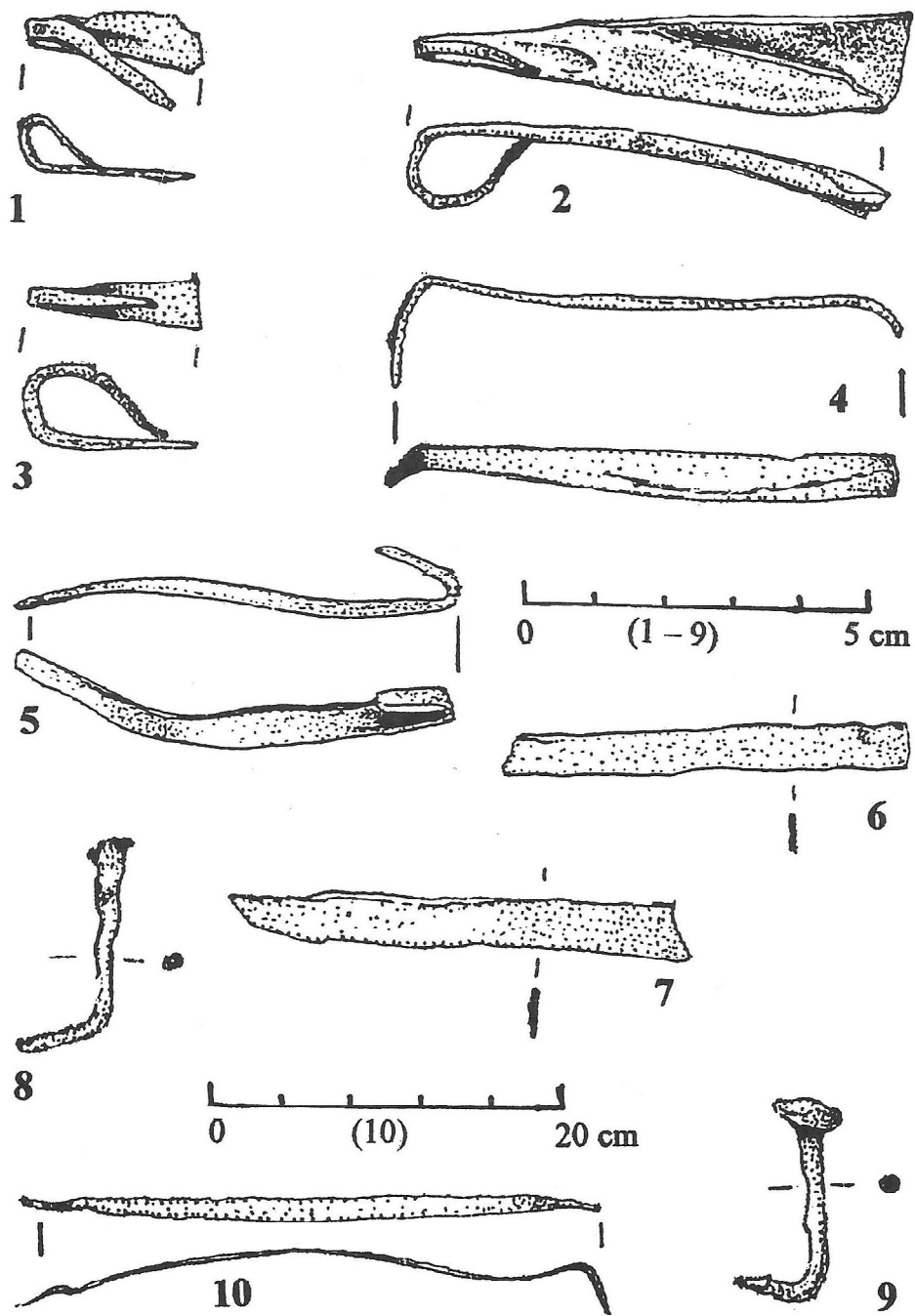
Zaujímavým potvrdením takto hodnoteného keltského materiálu zdá sa byť i ďalší nález z povrchového zberu. Je to tyčinková závlačka ukončená krúžkom, pod ktorým sa nachádza záchytná poloblúkovitá modelácia tela (tab. II: 7). Svojim vyhotovením ide o dokonalý výrobok svojho druhu, ktorý však má – a to priamo aj na našej lokalite – svoju „primitívnejšiu“ podobu, na ktorej je krúžok neuzavretý a záchytný poloblúčik sa vytepal iba náznakovito (Paulík 1976, XLVI: 3). O jednotnom charaktere keltského kováčstva na oppidách svedčí takmer totožná závlačka na oppide v Hrazanoch (Jansová 1986, tab. 42: 14). Vzhľadom na krátku, no intenzívne osídlenie oppida možno predpokladať, že sa v rovnakej dobe vyrábali podľa spoločensko-hierarchickej objednávky i rovnaké, avšak nákladnejšie objekty (v našom prípade vozy) s nerovnako kvalitnými kovovými doplnkami. Pokiaľ ide o dopravné prostriedky, ich dokonalejšie vyhotovenie si vyžiadali nepochybne potreby a podmienky najmä diaľkového obchodu a menej kvalitné vozíky sa uplatnili pri poľnohospodárskych prácach (napr. dovoz obilia a iné).

Ojedinelým nálezom na celej lokalite je dlabací nástroj s listovitou, poloblúkovite prechnutou čepelou, priečne nasadenou na pomerné dlhú rukoväť, ktorá je ukončená kolmým záchytným trňom (tab. I: 6). Nepochybne ide i drevospracujúci remeselnícky nástroj (Zugmesser?), ktorý sa mohol použiť ako pri vydľabávaní drevených nádob a korýtok, tak i pri konečnej úprave vydľabávaných člnov (monoxylov). V keltskom staviteľstve sa mohli ním vytvárať i zvislé kanelúry drevených stĺpov so všeobecne známym cieľom, ktorým bolo zamedzenie ich rozštípenia. Zdá sa, že tento remeselnícky nástroj sa vyznačoval čo do vzhľadu veľkou lokálnou variabilitou. Vyskytli sa však aj príbuzné výrobky so značným teritoriálnym rozšírením. Vo východokarpatskom keltskom prostredí sa uplatnil typ so symetricky nasadenou pracovnou plochou na železnú, respektíve drevenú rúčku (Lehoczky 1912, obr. 22: 2, 7) a zhruba rovnaký variant sa objavil aj na oppide v Trenčianskych Bohuslaviciach (Bazovský 2003, 128, tab. IV: 6). V každom prípade ide tu popri hoblíkoch a obojručných nožov už o tretí špeciálny nástroj na spracovávanie dreva, ktoré bolo na Pohanskej popri železiarstve a hrnčiarstve tretím samostatným, od každodenného života neodmysliteľným remeslom.

Do otvoru železného pásika vsunutá skoba predstavuje azda časť neúplnej, príležitostne zhotovenej nákrčníkovej okovy (tab. III: 1). Ako taká patrí možno do skupiny úplnejšie zachovaných analogických výrobkoch v depote IV/89 (obr. 2), ktorý budeme hodnotiť na inom mieste. I zo starších nálezov sa môžu pričleniť niektoré fragmenty k podobným

Tab. III Železné predmety – povrchový zber

Tab. IV Železné predmety – povrchový zber

výrobkom (Paulík 1976, tab. XL :13, tab. XLVIII : 11). V podstate by išlo o lokálnu obmenu okov, tvarovo približnú okovám, aké vyobrazuje J. Filip v súvisi s keltským bojovníctvom (Filip 1995, obr. 51).

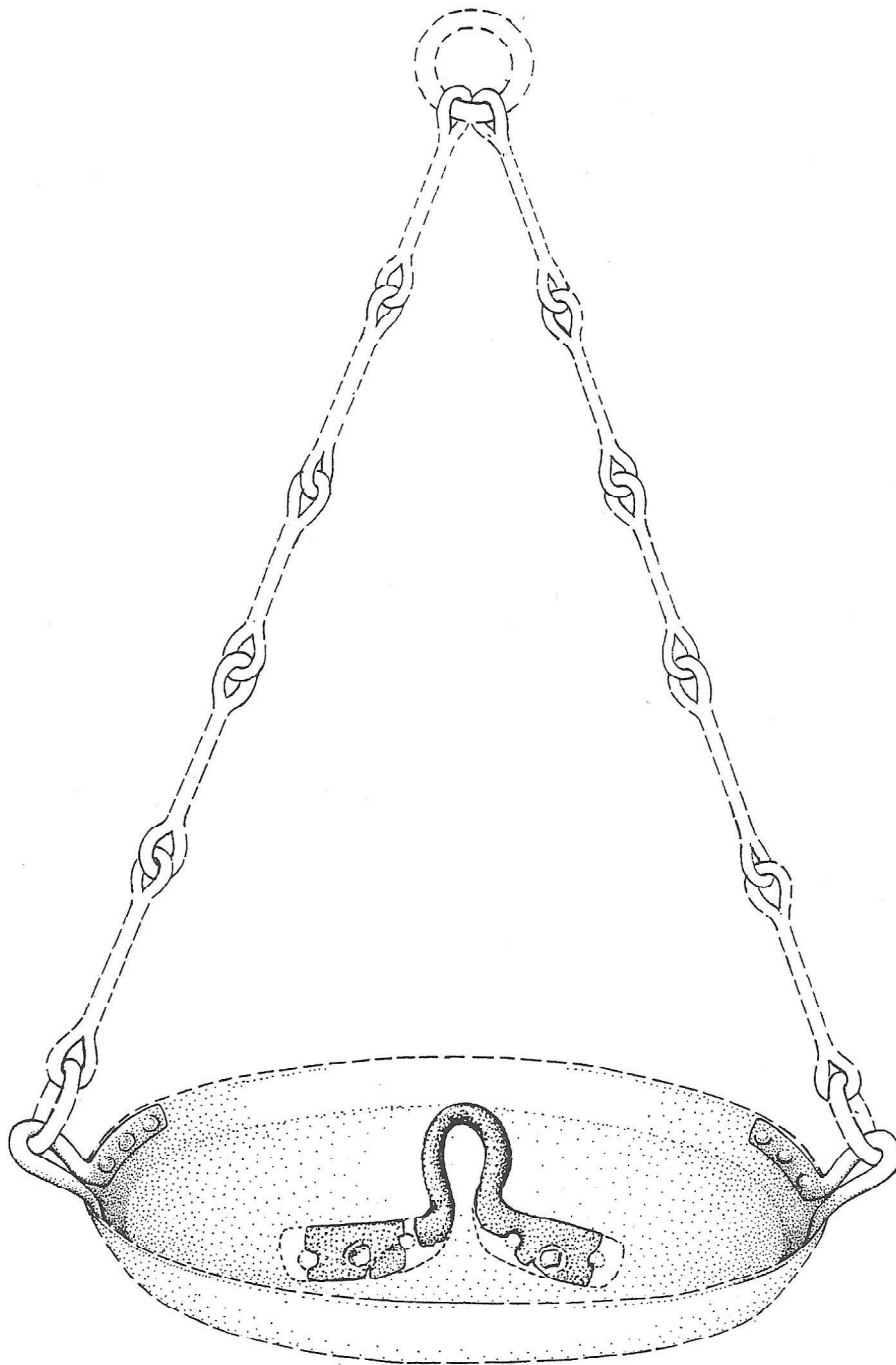
Ako časti najvýznamnejšieho železného predmetu sa vynímajú v zberovom nálezovom fonde dva fragmenty železnej atáše s kruhovitým uškom a bronzovými (medenými ?) nitmi (tab. II: 2, 2a). S veľkou pravdepodobnosťou ide o záchytné uško z taniera jednoramennej váhy (Schnellwage), najskôr svojráznej keltskej napodobeniny antických váh tohto typu, spracovaných komplexne N. Frankenom (1993, 69n). Približný tvar nášho rekonštruovaného taniera je na obr. 4. Na väčšine antických váh sa taniere nezachovali, zato niektoré z nich majú pri okrajoch atáše. Sú to typy Pompeji a Gilly-sur-Isère (Franken 1993, 77, 98, obr. 4, obr. 16). Do akej miery možno tento nález dať do priameho súvisu s ramenom jednoramennej váhy v depote IV/89 (obr. 2), na to sa poukáže pri spracovaní pokladu ako celku. Už teraz je však možno vyzdvihnúť skutočnosť, že na Pohanskej sa váhy analogického rázu uplatňovali ako všeobecne používaný každodenný artefakt. Okrem kamenných závaží z takýchto váh na terase T4 (Paulík 1976, obr. 46: 1) a v depote IV/89 (obr. 2) ako súčiastky váh treba hodnotiť aj niektoré ďalšie, z tejto stránky svojho času účelovo nezariadené artefakty (Paulík 1976, tab. XLV: 1).

Ako posledná, istým spôsobom uzavretá skupina nálezov sa dá hodnotiť už mimo rámca zberného materiálu trojica železných artefaktov – fragmentov, respektíve kovových súčiastok keltských militárií. Nedalcko od seba sa v sonde 3/90 našla botka kopije alebo oštep (tab. I: 3), fragment čepele sekerky (tab. I: 1) a železný klinec s polguľovite modelovanou hlavicou (tab. I: 2). V slovenskom materiále pekný príklad spoločného výskytu podobnej botky spolu s hrotom kopije predstavuje dvojica nálezov v bojovníckom hrobe 12 na nekropole v Mani (Beňadik 1983, tab. I: 8, 10). Zaradenie nálezov medzi militárie dovoľuje jednak stav ich zachovanosti (preseknutá bojová sekerka), jednak pôvodná aplikácia (klinec zo štítu). Pokiaľ ide o klinec, je doteraz ojedinelým nálezom svojho druhu (a teda i skromným dokladom zastúpenia štítu mimo pokladov na oppide), zato botka so zaobleným koncom má svoju priliehavú analógiu v „mohyle“ na severnom úpäť Pohanskej (Paulík 1976, 153, tab. XL: 9).

Hoci sa na našej lokalite militárie už ojedinele vyskytli v niektorých polohách (fragment pošvy meča a fragment puklice štítu – depot I/68; hrot šípu – terasa T4; hrot oštep – objekt 4/70; dve botky – „mohyla“ 1/68 a objekt 1/68 – Paulík 1976, 153), v takomto „sústredení“ sa tento druh hmotnej kultúry ešte neobjavil. Ak k uvedenému pripojíme skutočnosť, že ide o polohu v blízkosti hlavného vchodu na akropolu, potom ako historické zázemie troch militárií možno hodnotiť katastrofický horizont zániku oppida. Zvyšky výstroja a výzbroja nepochybne keltskej provinciencie boli pravdepodobne po poslednom bojovom stretnutí zozbierané a neskôr z nejakého, dnes už neznámeho dôvodu ponechané (zabudnuté?) na priestore zhromaždenia bojovej vojenskej koristi.

Naznačený nálezový stav je v súlade so známym charakterom zániku oppida (ktoré podľahlo nepriateľskému, pravdepodobne germánskemu náporu), je však v rozpore s dávnejším predpokladom o nedostatku hmotných dokladov takéhoto zániku. V základnej práci o lokalite sa totiž píše: „...v súvislosti s odkrytím brány na akropolu je –...pozoruhodný absolútny nedostatok akýchkoľvek zbraní, čo aj len v zlomkoch – možno v tom vidieť slabú alebo aj nijakú obranu tohto exponovaného bodu celkového opevnenia“ (Paulík 1976, 153). Teda L. Zacharom zachránený „komplex“ militárií postavil do nového svetla aj

Obr. 4 Plavecké Podhradie, Pohanská. Kresebná rekonštrukcia taniera železnej jednoramennej váhy

posledné dni existencie oppida na Pohanskej. Podobne osvetlil menovaný aj základnú podmienku rozkvetu železiarstva na lokalite, ktorým bola ťažba bahenných rúd, o. i. aj na neďalekom nálezisku (Zachar 1991). Po skromných počiatkoch vo výskume Záhoria v dobe laténskej (Kraskovská 1964, 93n) sa prácami nášho kolegu začínal plne osvetľovať význam západnej, príľahlej oblasti Malých Karpát aj v tomto vývojovom úseku, ktorá mala z rôznych stránok kľúčové postavenie na rozhraní vnútro- a mimokarpatského sveta.

Keramika

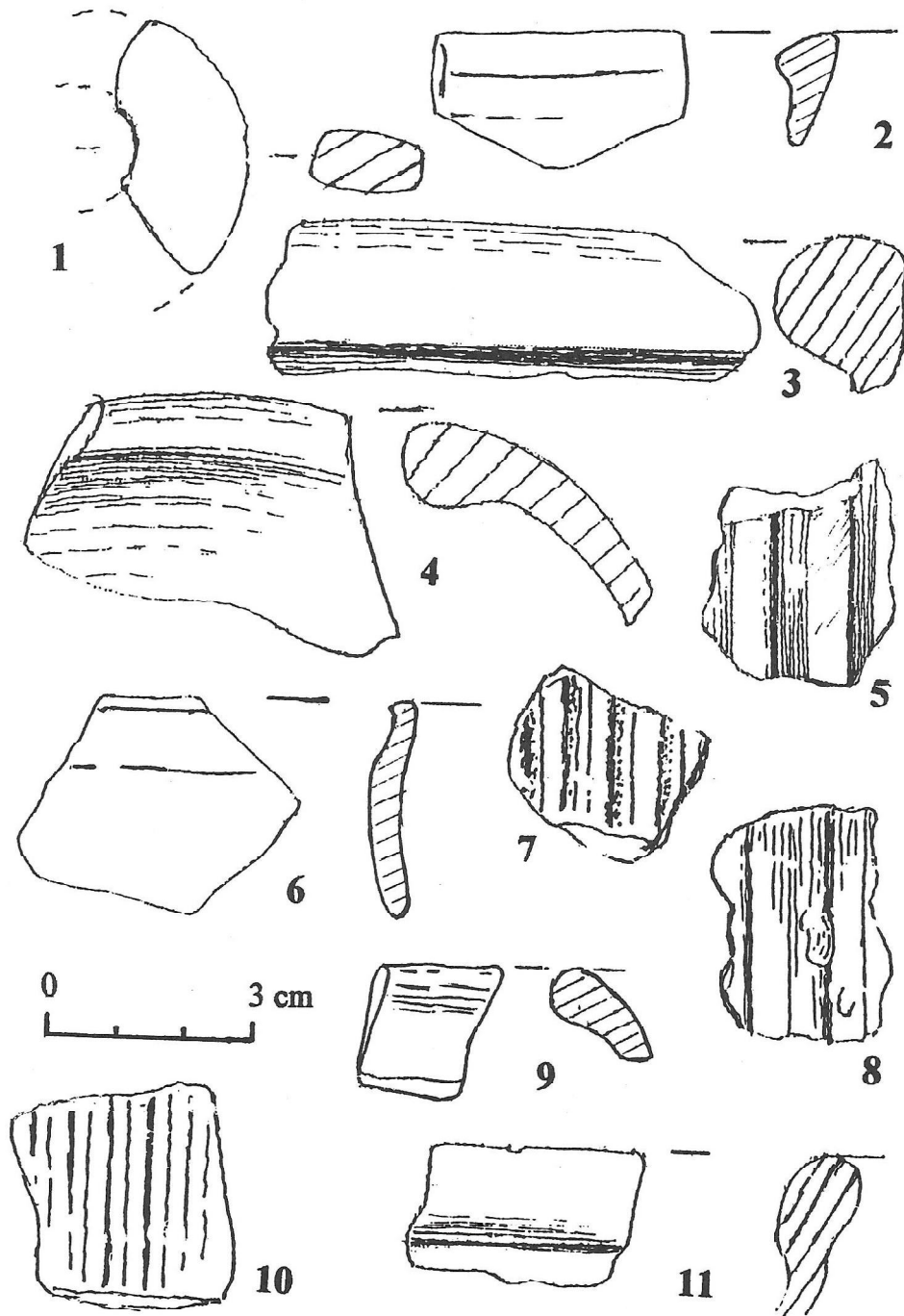
V keramickej náplni keltského osídlenia sa rozlíšilo – aj vďaka pomoci L. Zachara pri jej dávnejšom členení – päť základných tvarových skupín. Nálezy sa získali najmä zo sond 1/90 a 3/90, v sondách 2/90 a 4/90 bola keramika iba nepatrne zastúpená. Na rozdiel od železných predmetov, v rámci ktorých sa vyskytli aj exempláre bez analógií v predchádzajúcom výskume, značne fragmentárne zachovaná keramika, až na zásobnice s golierovite modelovaným ústím v podstate zapadá do už dávnejšie získanej tvarovej škály keramiky. Najčastejšie keramické tvary, zväčša grafitové hrnce sú v materiále zastúpené dvoma typickými obmenami: črepmi so zosilnenými okrajmi (tab. V: 3,11; tab. VI: 1,4,7; tab. VII: 3,7) a zvisle ryhovanými črepmi z tiel nádob (tab. V: 5,7,8; tab. VI: 2,8; tab. VII: 4,6). Podľa spomenutého dávnejšieho delenia patria tieto črepy do prvej skupiny keramiky (Paulík 1976, 155, obr. 48). Zriedkavejšie sa našli fragmenty z vázovitých nádob (3. skupina – tab. V: 4, tab. VII: 5,9) a približne rovnaké zastúpenie mali i tzv. súdkovité nádoby (4. skupina – tab. VI: 3,5). Napokon poslednú, čo do uplatnenia v domácnostiach opäť odlišnú skupinu reprezentujú v keramickej náplni fragmenty z dvoch tvarovo odlišných nádob: popri črepe z kónickej misky s dovnútra vťahnutým ústím (tab. VI: 6) sa vyskytol aj fragment z misky s esovitou profiláciou (5. skupina – tab. VII: 1). Keramický „súbor“ dopĺňa aj z tela nádoby vyrobený fragment praslena (tab. V: 1). Črep je vyrobený pravdepodobne z velatickej hrubostennej nádoby spôsobom, akým sa vybrusovali prasleny v dobe laténskej, najmä z grafitovej keramiky (Paulík 1973, 31n).

K charakteristike keramických nálezov možno pripojiť poznámku v súvisi s nedostatkom veľkých vázovitých nádob – zásobníc s golierovite von vytiahnutým ústím, ktoré sa možno sústreďovali v súvisi s posledným vývojovým štádiom na oppide iba na niektorých miestach (zabezpečovanie zásobovania posledných obrancov: obj. 1/68 ?).

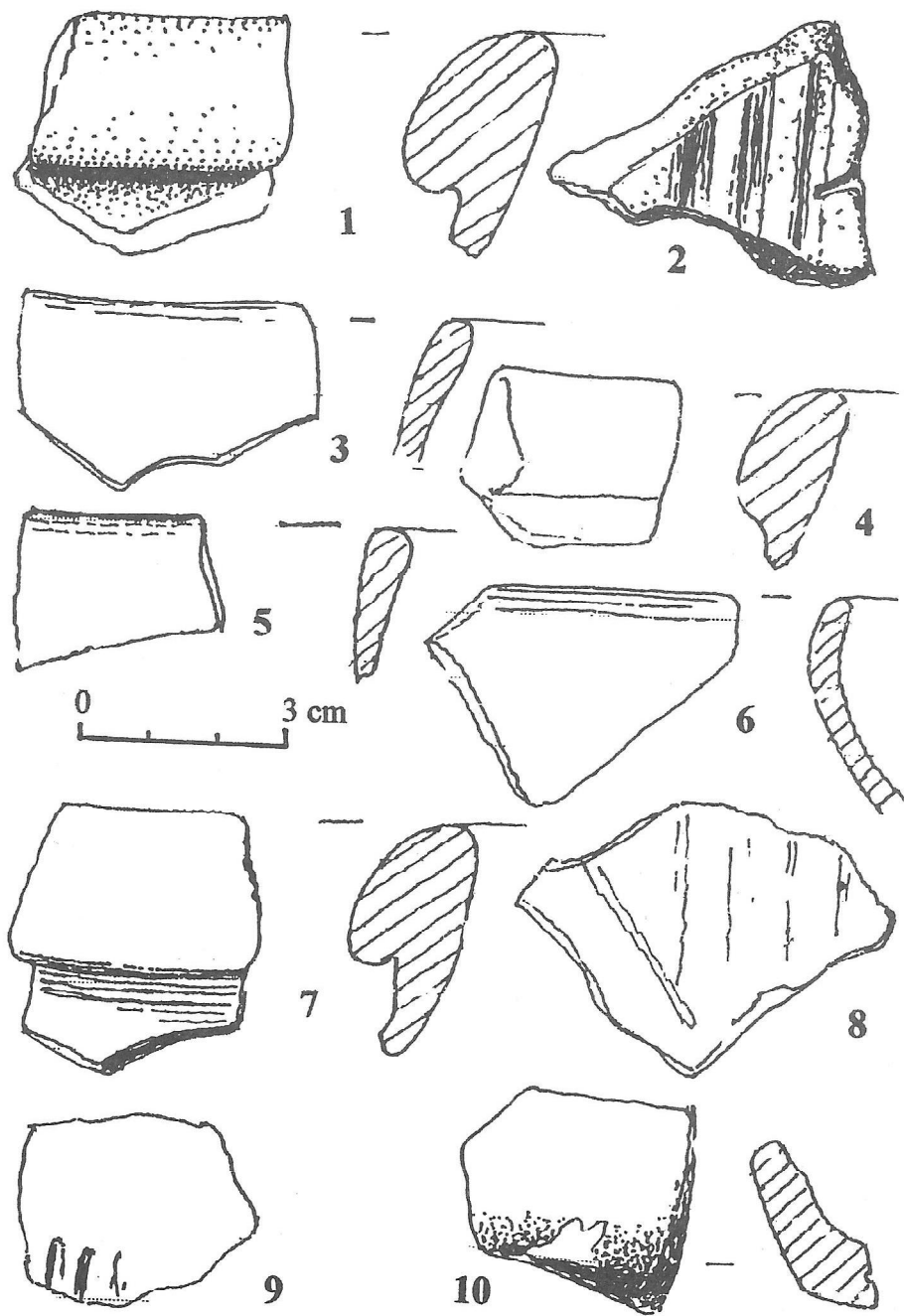
Záver

Krátkodobý terénny výskum L. Zachara na Pohanskej v roku 1990, ktorý mal orientačno-zisťovací charakter pred realizáciou plánovaného preskúmania lokality vo väčšom rozsahu priniesol pozoruhodné výsledky najmä v troch bádateľských oblastiach. Ako veľmi dôležité sa na prvom mieste podrobnejšie osvetlili nálezové okolnosti depotu IV/89, čím sa doplnila predpokladaná schéma ukrývania železných hromadných predmetov na akropole keltského oppida pred jeho násilným zánikom. Mimoriadne dôležitú náplň tohto nálezového celku v podstatnej miere dopĺňujúceho spoločensko hospodársky život na oppide pripravujú autori sprístupniť na inom mieste, aj tu možno však uviesť, že v poklade sa nachádzajú i výrobky, aké sa v doterajších depotoch doteraz nevyskytli v celej Európe (jednoramenná váha, dva druhy okov – Rybová – Motyková 1983, tab. I).

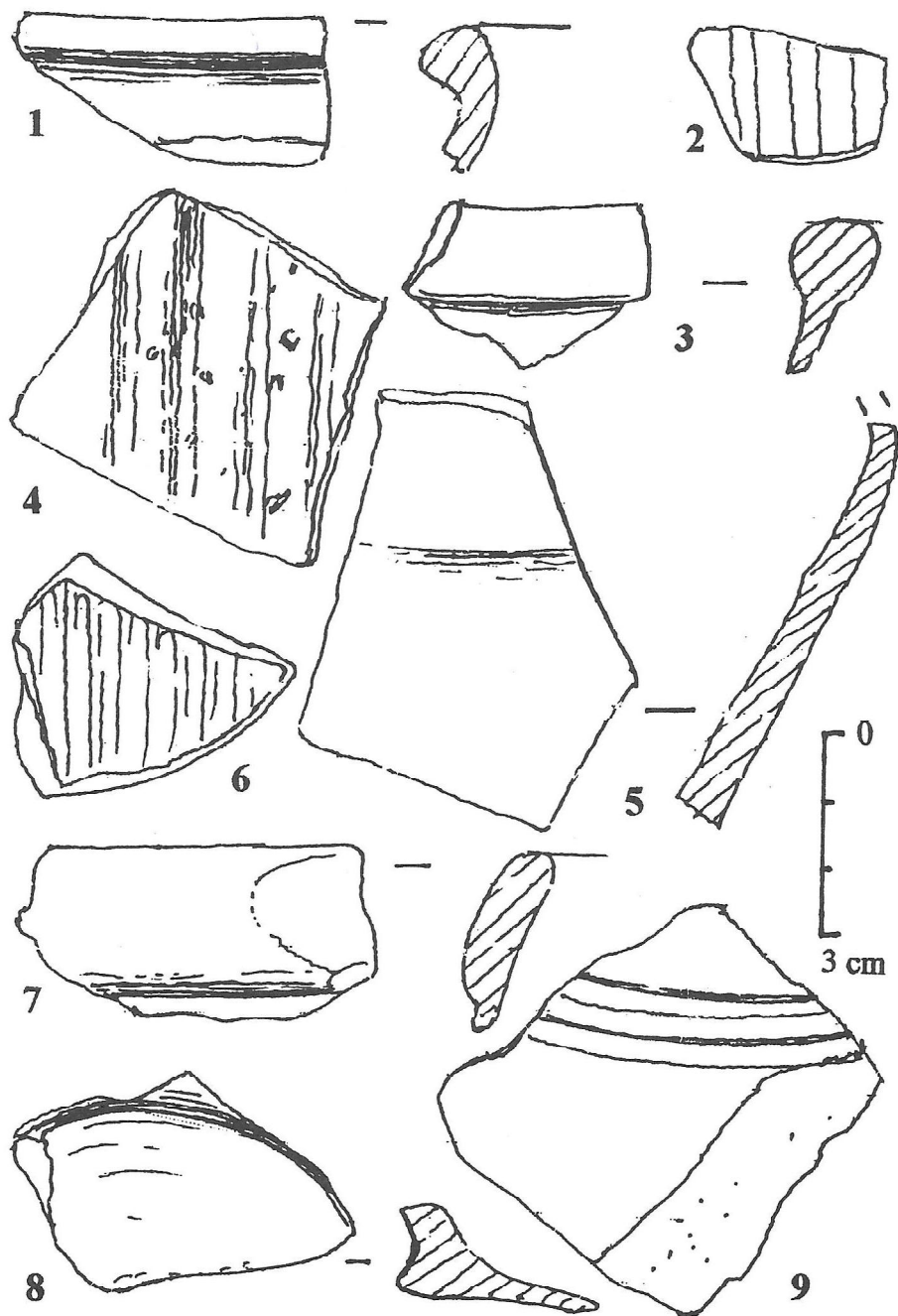
Na druhom mieste treba vyzdvihnúť prínos výskumu čo do rozmnoženia nálezov železnej zložky keltskej materiálnej kultúry. Na základe získaného materiálu tohto druhu sa

Tab. V Keramika v sonde 1/90

Tab. VI Keramika v sonde 3/90

Tab. VII Keramika v sonde 3/90

dalo poukázat jednak na intenzívnejšie osídlenie oppida v rámci jeho pomerne krátkeho trvania, jednak na nové, priam prekvapujúce výrobky v rámci celkovej škály železiarskych predmetov (váha, dlabací nôž, okovy?) a napokon sa bližšie dal osvetliť i charakter zánikového horizontu na lokalite (objavy militárií v blízkosti hlavného vchodu – brány na akropolu). Porovnaním niektorých zložiek zo staršieho a L. Zacharom realizovaného výskumu dospeli autori k niektorým záverom, dôležitým najmä z hľadiska hierarchicky nerovnakých spoločenských objednávok na niektoré osobné a reprezentačné výrobky (pinzety, zákolníky). Napokon nálezmi spôsob sa potvrdilo staršie datovanie samotného vzniku a trvania lokality.

Pokiaľ ide o najdôležitejší železný predmet – kovanie uška z taniera jednoramennej váhy, tento nález rámcovo doplnil ďalšiu súčasť analogickej váhy v poklade IV/89, súčasne však umožnil poukázat aj na niektoré, prv nerozpoznané súčiastky železných váh. Domnievame sa, že už aj krátke zhodnotenie potvrdilo predpoklad, že oppidum na Pohanskej sa založilo a rozkvitlo s cieľom zabezpečiť najmä železiarskymi výrobkami väčšiu keltskú oikumenu a pri železiarstve sa priam v zmysle vzájomného prelínania uplatnili styky z istých stránok rozvinutejším rímskym kováčstvom. V prípade keramiky jej skromné fragmentárne nálezy tvarovo doplnili štyri známe skupiny úžitkových nádob a tým i celkový obraz osídlenia lokality v dobe laténskej.

Tretiu základnú zložku výsledkov výskumu sme uviedli iba skratkovite: boli to nálezy z mladšej doby bronzovej (najmä velatický remeselno-výrobný objekt 1/90 v sonde 4/90), ktoré nebolo možné z objektívnych dôvodov v prítomnej práci sprístupniť. Plánujeme to urobiť v blízkej budúcnosti. Po vyhodnotení staršieho ťažiska osídlenia Pohanskej (velatická kultúra) s predchádzajúcim prechodným čakanským osídlením (kultovo-militantné stredisko) a po vyhodnotení náplne pokladu IV/89 v plnej miere vynikne veľký prínos výskumu Leva Zachara pre vystúhnutie celkového postavenia Pohanskej (a príľahlej časti Záhoria) ako v mladšej dobe bronzovej, tak i v dobe laténskej. Jeho skorý odchod z našich radov a tým aj neuskutočnenie plánovaného systematického výskumu znamená nenahraditeľnú stratu i pre archeológiu vôbec a konkrétne pre Pohanskú, ktorá mala svojho času azda už aj historický názov (Ptolemaiovo Eburodunum ?).

LITERATÚRA

- ARTNER, W. 1998 – 1999: Der Frauenberg bei Leibnitz, Steiermark, in der Spätlatènezeit und in der vor-claudischen Kaiserzeit. *Archaeologia Austriaca*. Band 82–83, s. 221–341.
- BAZOVSKÝ, I. 2003: Nálezy z keltského oppida v Trenčianskych Bohuslaviciach. *Zborník SNM 97, Archeológia 13*, s. 119–132.
- BEŇADIK, B. 1983: Maňa. *Keltisches Gräberfeld*. Fundkatalog. Nitra.
- DRDA, P. – RYBOVÁ, A. 1997: Keltská oppida v centru Boiohaema. *Pam. arch.* 88, s. 65–123.
- DRDA, P. – RYBOVÁ, A. 1998: *Keltové a Čechy*. Praha.
- FILIP, J. 1995: *Keltská civilizace a její dědictví*. Praha.
- FRANKEN, N. 1993: Zur Typologie antiker Schnellwaagen. *Bonner Jahrbücher*. Band 193, s. 69–120.
- JANSOVÁ, L. 1986: Hrazany I. *Das keltische Oppidum in Böhmen*. Praha.
- JANŠÁK, Š. 1928: Niektoré novoobjavené hradiská slovenské. *Sborník MSS 22*, s. 3–26.
- KRASKOVSKÁ, L. 1964: Osídlenie Záhoria v mladšej dobe laténskej. *Archeol. štud. mater. AÚ ČSAV 1*, s. 93–101.
- LEHOCZKY, T. 1912: *Adatok hazánk archaeológiához*. Munkácsévo.
- MOTYKOVÁ, K. a kol. 1976: *Závist. Přehled archeologického výzkumu AÚ ČSAV*. Praha.
- PAULÍK, J. 1970a: Predbežné výsledky výskumu keltského oppida v Plaveckom Podhradí. *AR 22*, s. 544–555.

- PAULÍK, J. 1970b: Keltské oppidum v Plaveckom Podhradí. *Krásy Slovenska* 47, s. 80.
- PAULÍK, J. 1970c: Najstaršie hromadné nálezy železných predmetov na Slovensku. *Zborník SNM* 64, *História* 10, s. 25–83.
- PAULÍK, J. 1973: Hlinené prasleny na keltskom opide Pohanská v Plaveckom Podhradí. *Zborník SNM* 67, *História* 13, s. 31–60.
- PAULÍK, J. 1976: Keltské hradisko Pohanská v Plaveckom Podhradí. Bratislava.
- PIETA, K. 1982: Probleme der Erforschung der dakischen Besiedlung in der Slowakei. *Thraco-Dacica*, tom III, s. 35–46.
- PIETA, K. – ZACHAR, L. 1993: Mladšia doba železná (laténska), s. 143–209. In: Tatiana Štefanovičová a kolektív: *Najstaršie dejiny Bratislavy*. Bratislava.
- PIETA, K. 1996: Liptovská Mara. Včasnohistorické centrum severného Slovenska. Bratislava.
- RATIMORSKÁ, P. 1981: Keltské pohrebisko v Chotíne. In: *Západné Slovensko*, 8. Bratislava.
- RYBOVÁ, A. – MOTYKOVÁ, K. 1983: Der Eisendepotfund der Latènezeit von Kolín. *Pam. arch.* 74, s. 96–174.
- ZACHAR, L. 1974: K chronologickému postaveniu pošiev mečov s esovitou svorkou ústia. *Sborník FFUK* 25, *Musaica* 14, s. 63–94.
- ZACHAR, L. – REXA, D. 1988: Beitrag zur Problematik der spätlatènezeitlichen Siedlungs horizonte innerhalb des Bratislavaer Oppidums. *Zborník SNM* 81, *História* 28, s. 27–91.
- ZACHAR, L. 1991: Keltské sídlisko pri obci Studienka, okr. Senica. *Vlastivedný časopis* 3, s. 113–115.

ARCHÄOLOGISCHE FORSCHUNG AUF POHANSKÁ IN PLAVECKÉ PODHRADIE IM JAHRE 1990 Dem Andenken von Lev Zachar

KATARÍNA TOMČÍKOVÁ - JOZEF PAULÍK

Um die keltische Fundstelle auf Pohanská in Plavecké Podhradie möglichst komplett zu erforschen und somit die definitive Einreihung des Fundortes ins System von osteuropäischen Oppida zu begründen, unternahm unser Kollege Lev Zachar im Jahre 1990 dort eine kleinere, in gewisser Weise wiederholte Ermittlungsgrabung. Größere Ausgrabungen an diesem Ort realisierte das Archäologische Institut der Slowakischen Akademie der Wissenschaften bereits in den Jahren 1968 – 1971 (Abb. 1). Die Realisation einer größeren Forschung auf Pohanská initiierte vor allem ein Hortfund von Eisengegenständen entdeckt von E. Wittek im Jahre 1989 (34 Stück Eisengeräte, Werkzeug- und Beschlagteile – Abb. 2). Trotz der geplanten, manchmal ganzflächigen langfristigen Grabung mit vorangehender Sektorenausmessung mit Absicht den Gesamtcharakter und die Bedeutung der Fundstelle nach mehrjähriger Untersuchung zu übermitteln, waren die Terrainarbeiten im ersten Jahr (1990) gerade durch die Entdeckung vom erwähnten Hortfund beeinflusst. Dessen Bedeutung war sich L. Zachar voll bewusst, aber er konnte ihn leider nicht mehr verarbeiten; die Autoren von diesem Beitrag beabsichtigen diesen Befund ebenfalls zum Andenken von L. Zachar ausführlicher in einer anderen, umfangreicheren Studie zu publizieren. In diesem Beitrag werden Ergebnisse der Ermittlungsgrabung ordnungsmäßig nach einzelnen Sonden angeführt. Viele Eisengegenstände stammen von der Oberflächenbegehung, realisiert im voraus als auch

während der Forschungsarbeiten. Solchermaßen gewonnene Artefakte werden hier beschrieben nach einer Auswertung von Fundsituationen in einzelnen Sonden. In diesem Beitrag werden nur Forschungsergebnisse von der keltischen Besiedlung bewertet; die ältere Velaticer Besiedlung wird separat verarbeitet. Im Laufe der Grabungsarbeiten wurden vier Sonden ausgehoben. Von den Fundsituationen erscheint am Wichtigsten die Sonde 3/90, wo nah am Haupteingang Eisenreste von Militärien gefunden wurden (Abb. 3; Taf. I: 1–3). Unter den restlichen Funden kann man als den bedeutendsten Gegenstand die Attasche von einem Schnellwagen ansehen (Abb. 4; Taf. II: 2, 2a).

Die kurzzeitige Terraingrabung L. Zachars auf Pohanská im Jahre 1990 von orientierungs-ermittelndem Charakter, vor der Realisation der geplanten Untersuchung der Fundstelle in größerem Maße, brachte bemerkenswerte Ergebnisse vor allem in drei Forschungsbereichen. An erster Stelle war besonders wichtig die genauere Erklärung der Fundumstände vom Hortfund IV/89, wodurch das vermutete Schema des Versteckens von eisernen Hortfunden auf der Akropolis des keltischen Oppidums vor dessen gewaltsamen Untergang ergänzt wurde. Der äußerst wichtige Inhalt dieses Depots vervollständigt wesentlich das gesellschafts-wirtschaftliche Leben im Oppidum. Im Hortfund finden wir auch Erzeugnisse, welche bisher nirgendwo im ganzen Europa in den Depots vorkamen (Schnellwagen, zwei Typen von Fesseln).

An zweiter Stelle soll der Forschungsbeitrag hervorgehoben werden, was den Anwuchs an Funden der eisernen Komponente der keltischen Sachkultur betrifft. Auf Grund des gewonnenen Materials dieser Art konnte man in der Arbeit einerseits auf eine intensivere Besiedlung des Oppidums im Laufe dessen relativ kurzen Bestehungszeit hinweisen, andererseits auf neue, geradezu überraschende Erzeugnisse innerhalb der Gesamtskala von Eisenprodukten (Waage, Meißel, Fesseln) und zuletzt konnte auch der Charakter vom Untergangshorizont der Fundstelle näher erläutert werden. Durch einen Vergleich von Elementen aus der älteren und der von L. Zachar realisierten Grabung kamen die Autoren zu einigen Schlüssen, besonders wichtig aus der Sicht der hierarchisch ungleichen gesellschaftlichen Nachfrage nach einigen persönlichen und repräsentativen Gegenständen (Pinzetten, Radnägeln). Durch die Funde von Fibeln wurde eine frühere Datierung der Gründungs- und Bestehungszeit der Fundstelle bestätigt. Unserer Meinung nach bestätigte bereits eine kurze Bewertung die Annahme, dass das Oppidum auf Pohanská mit der Absicht entstand und blühte, um besonders mit Eisenware die relativ große keltische Ökumene zu versorgen und beim Eisenhüttenwesen kamen geradezu im Sinn einer gegenseitigen Verschmelzung die Kontakte mit dem teilweise progressiveren römischen Schmiedehandwerk zur Geltung. Was die Keramik betrifft, ergänzten die spärlichen fragmentaren Funde mit ihren Formen die bekannten Gruppen von Gebrauchsgefäßen und somit auch ein Gesamtbild der Fundstelle in der Latènezeit.

Nach der erwähnten Bewertung des älteren Siedlungsschwerpunkts auf Pohanská (die Velaticer Kultur) und nach der Auswertung des Hortfundes IV/89 sieht man deutlich den großen Beitrag der Forschung von Lev Zachar für die Erfassung der Gesamtposition von Pohanská (und der anliegenden Záhorie-Region) in der Jungbronzezeit sowie Latènezeit. Sein früherer Weggang von unseren Reihen und somit auch die Tatsache, dass die geplante systematische Grabung nicht durchgeführt wurde, bedeutet einen unersetzlichen Verlust für die Archäologie überhaupt und konkret für die Fundstelle Pohanská, die einmal bereits einen historischen Namen hatte (Eburodunum nach Ptolemaios?).